

STATUT GRADA HVARA IZ 1331. GODINE O ŽIVOTINJAMA I PROIZVODIMA ŽIVOTINJSKOG PODRIJETLA

The Statute of Hvar from 1331 on animals and animal products

Džaja, P., K. Severin., Ž. Grabarević., D. Agičić., I. Vranješ

Sažetak

Hvarski statut, to jest njegovi najstariji dijelovi, napisan je 1331. godine, a sastoji se od pet knjiga. Prva knjiga ima 28 glava od čega je životinjama posvećena jedna glava, Druga knjiga ima 49 glava od čega je po jedna glava posvećena životinjama i proizvodima životinjskog podrijetla, Treća knjiga ima 42 glave a tri su glave posvećene životinjama, Četvrta knjiga ima 22 nenumerirane glave od čega po tri glave opisuju životinje i proizvode životinjskog podrijetla i Peta knjiga ima 52 glave gdje je osam glava posvećeno životinjama, a jedna glava proizvodima životinjskog podrijetla. Od ukupno 193 glave 16 glava propisuje način držanja životinja, prosudbu štete učinjene sa životinjama, dužnosti i obveze pastira i gastalda, dok su životinjski proizvodi opisani u pet glava.

Ključne riječi: Hvarski statut, životinje, proizvodi životinjskog podrijetla

Abstract

The Statute of Hvar, namely its oldest part, was written in 1331 and consists of five books. The first book has 28 chapters of which one is related to animals, the second book has 49 chapters, of which one chapter is related to animals and products of animal origin, the third book has 42 chapters, of which three chapters are related to animals, the fourth book has 22 chapters, of which three chapters are related to animals and products of animal origin, and the fifth book has 52 chapters of which eight chapters are related to animals, and one chapter to products of animal origin. Out of the total 193 chapters, 16 chapters prescribe how to keep animals, the evaluation of damage caused to animals, the duties and responsibilities of shepherds and gastaldi, while animal products are described in five chapters.

Key words: The Statute of Hvar, animals, animal products.

Hvarski statut od 193 glave u 21 (10,88 %) glavi propisuje način držanja i čuvanja životinja, prosudbu različitih šteta sa životinjama i od životinja te način prodaje proizvoda životinjskog podrijetla (pet glava). Rismondo (1991.) opisao je Hvarski statut, a Džaja

i suradnici (2014.a i 2014.b) pisali su o životinjama, načinu pašarenja i obvezama pastira i vlasnika životinja, te o štetama od životinja i na životinjama koje propisuje Hvarski statut.

Dr. sc. Petar DŽAJA, dr. med. vet., redoviti profesor, dr. sc. Krešimir SEVERIN, dr. med. vet., docent, dr. sc. Željko GRABAREVIĆ, dr. med. vet., redoviti profesor, Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu; Damir AGIČIĆ, dr. med. vet., Veterinarski ured Slavonski Brod; mr. Ivo VRANJEŠ, dr. med. vet., Veterinarska stanica Križevci

O životinjama i njihovom načinu držanja

U **Prvoj knjizi, 12. glavi** opisana je zakletva poljara ili čuvara hvarskih polja koja glasi: „Ja, poljar ili čuvar polja ili obrađenog hvarskog zemljišta, zaklinjem se svetim božjim evanđeljima na vjernost presvijetloj mletačko-duždevskoj vlasti i gospodinu knezu na probitak i korist komune i svih privatnih osoba na Hvaru. I obvezujem se da ću svaki put kada budem pozvan otići na procjenu bilo koje štete što bude počinjena na obrađenoj zemlji, u poljima, vinogradima i vrtovima, i da ću je savjesno procijeniti, u dobroj vjeri, bez prijevare. I u tome neću prijatelja pomagati niti neprijatelja prijevarom oštetiti. I obvezujem se da ću doći u grad da tu procjenu dadem upisati u komunalnu knjigu u ovim rokovima, i to gradski poljari u roku od 3 dana, seoski poljari u roku od 10 dana, poljari Palme u roku od 15 dana nakon što procjena bude učinjena, a ako se bude radilo o šteti manjoj od 20 solida, dužan sam se pobrinuti da se isplata izvrši vlasniku stvari koji je pretrpio štetu bez upisivanja.“ Vidljivo je da je trećina procijenjene štete išla procjenitelju. U **Drugoj knjizi, 29. glavi** navodi se da nitko ne može ići ili voditi krupnu životinju preko vinograda, vrta ili zasijane površine ako tu postoje uređeni komunalni putovi, pod prijetnjom globe od 10 malih solida za svakoga i za svaki put, za svaku osobu i za krupnu životinju koju bi vodio. U **Trećoj knjizi, 3. glavi** propisano je kažnjavanje čupanja konjske strune. Naređeno je ako bi netko čupao strune iz repa nečijeg konja bez odobrenja njegovog vlasnika, po svakom konju i svaki put platio bi kaznu od 5 malih libara. U **Trećoj knjizi, 5. glavi** propisano je kažnjavanje onoga tko vodi životinju po poljima. Naređeno je da se po poljima Hvara i Visa ne smije voditi ni jedna životinja sitnog zuba pod prijetnjom kazne. Ako bi se utvrdilo da je životinja učinila štetu, trebalo ju je nadoknaditi. Za više od četiri krave koje nisu za oranje plaćala se kazna od 50 malih solida, a za manje od četiri krave plaćala se kazna po svakoj kravi i svaki put 10 malih solida, uz naknadu počinjene štete. Polovica kazne pripadala je komuni, a druga polovica prijavitelju. **Treća knjiga, 42. glava** opisuje procjenu životinje tijekom krađe. Tako je svaka sitna životinja starija od pet godina imala vrijednost 20 malih solida, vol za oranje 10 malih libara, krava ili junac koji nisu za oranje 10 malih libara, magarac ili magarica 5 malih libara, a kozlić ili janjac mlađi od godinu dana procjenjivao se na 10 malih solida.

U **Četvrtoj knjizi, nenumeriranoj glavi**, propisano je davanje na dražbu otočića sv. Klementa u pogledu žita, paše kunaca i soli, davanje na dražbu malih hvarskih otočića u pogledu žita, paše i kunaca, davanje na dražbu otočića sv. Stjepana u pogledu kunaca,

davanje na dražbu malih viških otočića u pogledu žita, paše i kunaca kao i davanje na dražbu otoka Šćedra u pogledu paše kunaca. Tako je utvrđeno da se dražbe spomenutih otočića moraju raditi svake godine. Nitko ne smije, bez obzira na položaj, unijeti bilo koju životinju za pašu na neki otočić bez izričitog dopuštenja i volje zakupca s dražbe, a one životinje koje je unio mora odvesti natrag pod prijetnjom kazne od 5 malih libara za svakoga i za svaki put. Jedino onaj koji dovede konja za jahanje, magarca ili magaricu, vola ili kravu za oranje ne podliježe nikakvoj kazni. Posebno je bila propisana kazna za dovođenje životinja na otočić sv. Stjepana. U **sljedećoj nenumeriranoj glavi** propisano je davanje na dražbu službe hvarskog poljara i službe viškog poljara. Spomenuto dražbovanje moralo se raditi svake godine pri kraju mjeseca travnja, a onaj tko bi dobio te službe u zakup morao bi platiti zakupninu do blagdana sv. Vida u mjesecu lipnju. Zakupnik je dobivao isplatu ubiranjem podavanja, i to na način: za svaku krupnu ili sitnu životinju i svakom pastiru kako odredi knez sa svojim sucima u Velikom vijeću. U još **jednoj nenumeriranoj glavi** opisuje se davanje na dražbu prava lova sokolova uz naredbu da se dražba mora učiniti u prvih osam dana mjeseca travnja, a onaj tko dobije dražbu mora do sv. Dujma isplatiti zakupninu komuni.

U **Petoj knjizi, 18. glavi** govori se o kazni utvrđenoj protiv pastira i gastalda koji bez dopuštenja svojih gospodara prodaju ili daruju živinčad, kao i o tome što moraju činiti kada im netko nešto oduzme. Tako je naređeno da ni jedan pastir ili gastald životinja, ni na Hvaru ni na Visu, ne smije bilo kojim načinom ili domišljajem dati ili učiniti da se daje, darovati ili učiniti da se daruje te prodati nekome životinju. Ako netko silom, protiv volje gastalda ili pastira oduzme koju životinju, a oni to ne mogu spriječiti, gastald je to dužan prijaviti knezu. Pastiri s područja Plame morali su to prijaviti u roku od 15 dana, a ostali u roku od 8 dana. Oni koji silom ugrabe morali su prema statutarnim odredbama platiti svaku životinju. Gastald ili pastir bili su dužni u navedenom roku predati životinje vlasniku. Ako bi uzeli kozu ili ovcu, plaćali su ili davali u zalog 6 malih groša za svaku, a ako bi uzeli brava, ovcu ili jarca starijeg od godinu dana, plaćali bi ili davali u zalog 20 groša. Ako ih ne plate, ili ne daju zalog, plaćaju ih prema statutarnoj odredbi. U **Petoj knjizi, 21. glavi** navode se propisi o čuvarima polja. Tako se radi dobra čuvanja i stražarenja koja treba obavljati na poljima izvan grada i na polju sv. Stjepana, te svim ostalim poljima, moraju imenovati dva službenika, uz jednoga trećeg iz pratnje gospodina načelnika, koji moraju pratiti i brižljivo istraživati u pogledu životinja koje nanose štete u polju. Jedan od

tih službenika morao je boraviti u selu cijelih 15 dana. Volovi za oranje mogli su pasti na tim poljima ne noseći nikome štetu, a ako bi se ipak nanijela, morala se vlasniku nadoknaditi u visini kako je procijene poljari. U **Petoj knjizi, 26. glavi** propisano je polaganje računa o životinjama te je navedeno da svaki gastald ili pastir sitnih životinja bude pozvan ceduljom po naredbi komunalne uprave radi podnošenja i polaganja računa vlasniku životinja, i to u roku navedenom na cedulji. Ako ne bi poštovao navedeni rok, taj bi pastir ili gastald životinja bio osuđen u korist vlasnika životinja na onoliko koliko bi se vlasnik zakleo da mu duguje za same životinje. I ako vlasnik životinja ne pozove gastalda ili pastira, a oni dođu u roku, vlasnik isplaćuje 5 libara svakomu od njih, s time da ih u roku od 6 mjeseci mora pozvati. U **Petoj knjizi, 27. glavi** propisano je da oni koji ostanu dužni koju životinju plaćaju 20 solida po svakoj životinji. Navodi se da svaki gastald ili pastir sitnih životinja koji bi ostao dužan vlasniku životinja nakon što se s njime napravi obračun o životinjama koje napasa, treba vlasniku platiti 20 malih solida za svaku životinju koja nedostaje, odnosno koju bi trebao vratiti. U **Petoj knjizi, 28. glavi** govori se o onima koji uzmu životinje bez gastaldova odobrenja. Propisano je da nitko ne smije oduzeti ili omogućiti da se oduzme životinja gastaldu ili pastiru sitnih životinja, ni na Hvaru ni na Visu, osim ako unaprijed ne da gastaldu ili pastiru zalog. Taj su zalog morali predati vlasniku životinja u roku od 10 dana od dana kada je primljen. Ako netko tko ima svoje životinje ugrabi neku životinju od gastalda ili pastira, bio je dužan i morao ju je vratiti u roku od 8 dana, položivši zalog kao što je rečeno. U **Petoj knjizi, 32. glavi** govori se da gastaldi u nekim slučajevima ne dobiju nikakav dodatak. Tako je potvrđeno da ni jedan pastir niti gastald ne smije dobiti od vlasnika životinja, čiji je on bio ili želi biti pastir ili gastald, dodatak ili predujam veći od 20 malih solida. Ako bi to zatražio, upadao je u kaznu od 100 malih libara, od čega je polovica išla komuni a druga polovica prijavitelju, te je trebao biti vezan jedan dan uz stup srama. Isto tako, ni jedan plemić nije smio dati pastiru više od propisanog, a u suprotnom je potpadao pod kaznu od 100 malih libara. U **Petoj knjizi, 33. glavi** govori se o rovašu kojega treba imati u vezi sa životinjama. Tako nitko tko ima sitne životinje, a hoće ih dati u napasivanje, ne smije ih ustupiti gastaldu ili pastirima na pašu bez međusobno načinjenog rovaša, pod prijetnjom kazne od 25 libara za svakog prekršitelja. Isto tako, ni jedan pastir ili gastald ne smije primiti sitne životinje na pašu, ni od koga osim ako međusobno ne napravi rovaše pod prijetnjom navedene kazne. Rovaš je trebalo napraviti u nazočnosti najmanje dvaju svjedoka i otada je on vrijedio kao javna isprava. U

slučaju da životinja uquine, gastald ili pastir dužan je i mora predati vlasniku životinja kožu s oznakom i 2/4 same životinje, i to pod prijetnjom spomenute kazne. Svaki pastir ili gastald životinja za svetkovinu sv. Marije dužan je i obavezan u nazočnosti najmanje dvojice svjedoka dati i položiti račun o životinjama vlasniku životinja, pa taj račun postaje pravno važan. U slučaju napravljenog računa i ustanovljenog duga vlasnik životinja mogao je namiriti od gastalda ili pastira uzevši životinju za životinju. U slučaju da oni nisu imali životinje bili su dužni za svaku životinju za koju je obavezan dati vlasniku životinje isplatu od 10 solida. Ako vlasnik životinje ne bi zatražio obračun o životinjama od svojih gastalda ili pastira nakon što prođe 6 mjeseci, poslije godinu dana gastald ili pastir nisu ni u čemu bili dužni odgovarati vlasniku životinje. U **Petoj knjizi, 36. glavi** govori se o dužnosti prebrojavanja životinja svake godine. Svatko tko je imao sitne životinje bio je dužan prebrojiti ih svake godine na svetkovinu sv. Dujma s gastaldom i pastirom te, nakon što ih prebroji, trebao ih je označiti u rovašu svojim znakom. U **Petoj knjizi, 37. glavi** govori se o životinjama koje počine štetu. Ako netko na svojoj ili tuđoj obrađenoj zemlji zateče prasca ili prasce te guske, može ih zaklati i zbog toga ne smije podnijeti nikakvu kaznu. U **Petoj knjizi, 38. glavi** govori se o štetama nanesenim u žitu. Štete u žitu nastale od životinja morali su procijeniti poljari te onaj na čiji je teret izvršena procjena mora i dužan je dati prikladan zalog koji vrijedi tri puta više onome kome je šteta počinjena. Taj je zalog mogao čuvati sve do žetve kada ga je mogao otkupiti dajući oštećenome žito za žito. U **Petoj knjizi, 48. glavi** govori se o izbjegavanju prijevara što ih čine gastaldi životinja. Naređeno je da gastaldi ili pastiri koji duguju svome gospodaru neku životinju u obračunu, plate za svaku sitnu životinju stariju od godinu dana pola zlatnog dukata, a za svaku mlađu životinju od godinu dana 12 malih solida. Svaki gastald sitnih životinja dužan je svake godine po svjedoku pozvati gospodara da u mjesecu travnju prije sv. Jure dođe i dade obilježiti sve životinje svojim znakom. U slučaju nepozivanja gospodara na ovu radnju gastald se kažnjavao novčanom kaznom od 25 libara. Ako se pak vlasnik ne odazove u mjesecu travnju na izvršenje navedene radnje, upadao je u spomenutu kaznu od koje je polovica išla komuni, a druga polovica gastaldu. Svaki kradljivac za sitnu životinju plaćao je vlasniku 1 zlatni dukat, a komuni pola dukata, te za svakog vola 25 libara trostruko. Za svako tele ili telicu, ili kravu plaćao je 20 libara trostruko, a za magarca 10 libara trostruko. Za svakog konja plaćao je trostruko od onog iznosa na koji se gospodar zakune da mu vrijedi, od čega dva dijela pripadaju gospodaru, a treći dio komuni. U roku od

šest mjeseci ako se dokaže pogreška nekoga trećeg, prethodna se presuda poništava, a nova veoma brzo donosi.

Hvarski proizvodi

Druga knjiga, 14. glava govori o neisplati sira. Ako je netko nekome dužan za sir, pa isplatu ne izvrši u roku, biva osuđen na 5 malih solida za svaki kolut sira.

Četvrta knjiga u jednoj glavi (nije numerirana) regulira davanje na dražbu Hvarske mesarnice te Viške mesarnice i ribarnice. Spomenuta ubiranja moraju se dati na dražbu svake godine tijekom 8 dana pri kraju mjeseca listopada, a taj zakupni odnos mora početi od prvoga mjeseca studenog i mora trajati čitavu godinu. Oni koji ta ubiranja daća dobiju na dražbi, moraju isplatiti zakupninu do blagdana sv. Dujma. Morali su dobiti od svake osobe koja prodaje meso za svakog vola i kravu 3 mala solida, za svakog prasca ili prasicu 2 mala solida te za svaku sitnu životinju 12 malih solida. U slučaju da je netko prodavao meso uginulih životinja, zbog njihova je uginuća plaćao polovicu spomenutih iznosa. **Četvrta knjiga, sljedeća nenumerirana glava**, opisuje dužnost mesara. Tako nitko ne smije i ne može prodavati meso drugdje, već u redovitoj komunalnoj mesnici, osim u selima i na Visu, pod prijetnjom kazne. Jedino se meso uginulih životinja ne mora nakon uginuća prodavati u mesnici, već se može prodavati i na drugom mjestu, izvan klaonice bez ikakve kazne. Meso jedne životinje ne smije se na prijevaru prodavati za meso druge životinje niti mjeriti ikakvom mjerom osim komunalnom vagom, niti po cijeni koju nije odredio knez. Nije se mogla iznositi koža dok se zakupniku nije isplatilo

ono što mu je pripadalo. U **Četvrtoj knjizi, nenumeriranoj glavi**, koja govori o dužnostima ribara, navedeno je da ni jedan ribar, bez obzira kojega je društvenog položaja, ne smije prodavati ribu drugdje, već samo u komunalnoj ribarnici, osim na Visu i u selima. Ne smije prodavati ribu prije negoli iznese svu ribu koju želi prodati i donese je u ribarnicu. Svaki je ribar prema starom običaju dužan sucu jednu veću i bolju ribu od one koju ima. Ribar koji je prodavao ribu nije smio na glavi držati šešir ili nešto drugo dok ne proda ribu. Ako netko prodaje ribu za nekog drugoga ribara, mora platiti 20 solida.

U **Petoj knjizi, 31. glavi** govori se o kupcima ribe. Potvrđeno je da, bez obzira na položaj, nitko se ne smije usuditi otići na lađi ili čamcu nabaviti ribu dok je ribar ne donese u ribarnicu. Kazna za nepoštivanje navedenog iznosila je 20 malih solida koje je odmah trebalo isplatiti.

Literatura

- RISMONDO, V. (1991): Hvarski statut. Književni krug, Split.
- DŽAJA, P., K. SEVERIN, D. AGIČIĆ, ANA DŽAJA I Ž. GRABAREVIĆ (2014): O životinjama i proizvodima životinjskog podrijetla prema nekim srednjovjekovnim statutima – Način držanja i pašarenja, I. dio. Vet. stanica 45 (5), 355-367.
- DŽAJA, P., K. SEVERIN, D. AGIČIĆ, ANA DŽAJA I Ž. GRABAREVIĆ (2014): Neki srednjovjekovni statuti o životinjama i proizvodima životinjskog podrijetla – Šteta na životinjama i od životinja, II. dio. Veterinarska stanica, 45 (6), 425-436.

Veliko nam je zadovoljstvo pozvati vas na XI. znanstveno-stručni simpozij „PERADARSKI DANI 2015.“ s međunarodnim sudjelovanjem Šibenik, Solaris Beach Resort, hotel Ivan, 13. do 16. svibnja 2015. godine

Peradarski
dani 2015.

Hrvatski veterinarski institut, Podružnica Centar za peradarstvo Zagreb organizira XI. znanstveno-stručni Simpozij "Peradarski dani 2015." s međunarodnim sudjelovanjem. "Peradarski dani" se održavaju svake druge godine, cilj im je istodobno okupiti peradarske proizvođače i peradarsku znanost, te industriju koja prati ovu proizvodnju (peradarska oprema, lijekovi, dezinficijensi itd.). Pokrovitelji Simpozija su Ministarstvo poljoprivrede Republike Hrvatske, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske, World's Poultry Science Association i World Veterinary Poultry Association.

Znanstveno-stručni program sadržava usmena izlaganja i postere iz područja:

- Bolesti
- Hranidba i tehnologija u peradarskoj proizvodnji
- Ekologija, dobrobit i veterinarska praksa u peradarskoj proizvodnji
- Kvaliteta i sigurnost peradarskih proizvoda
- Genetika
- Ekonomika i marketing
- Slobodne teme